

УДК 371.334 (410)

*І.Г. Романко, канд. пед. наук
(ВДНЗ України “Українська медична стоматологічна академія”)*

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВЧИТЕЛЯ Й УЧНІВ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

Здійснено аналіз сучасних тенденцій розвитку комунікативної взаємодії вчителя й учнів у загальноосвітніх навчальних закладах Великої Британії, на основі чого досягнуто вирішення наукового завдання, що полягає в теоретичному обґрунтуванні педагогічних засад діалогічної взаємодії, виявленні прогресивних здобутків загальноосвітніх навчальних закладів Великої Британії для використання їх у сучасних умовах модернізації вітчизняної освіти. Одержані в процесі дослідження результати дозволяють зробити висновки, що мають теоретичне і практичне значення.

Ключові слова: комунікативна взаємодія, вчитель, учні, діалог, освіта, Велика Британія.

Проблема дослідження діалогічної взаємодії в навчальному процесі загальноосвітніх навчальних закладів Великої Британії, її природи, структури й функціонування стала нині об'єктом пильної уваги не тільки зарубіжних, а і вітчизняних педагогів. Вагомий внесок у вивчення загальнотеоретичних аспектів цієї проблеми зробили відомі вчені Г. Алексевиц, М. Бахтін, О. Бодальов, О. Кузнецова, Л. Пуховська, А. Сбруєва та ін. й дослідження британських науковців у площині проблеми забезпечення педагогічного діалогу Р. Берд, Дж. Діаз, В. Кар, Е. Кінг, Дж. Лембіот. Разом із тим, система організації діалогічної взаємодії між учителем та учнями, їх взаємозв'язок і техніка використання ще не отримала, на нашу думку, достатньої визначеності. Тому за предмет дослідження ми взяли вивчення питання сучасних тенденцій розвитку діалогічної взаємодії у школах Великої Британії в умовах модернізації освіти в Україні, проектування прийомів організації діалогу, пошук найкращих умов його розгортання в навчальному процесі.

Аналіз педагогічної практики британських педагогів дозволяє нам зафіксувати в діяльності вчителя ряд суперечностей: між збільшенням об'єму актуальної наукової й соціально-політичної інформації та застарілими способами її педагогічної адаптації, між більш жорсткими вимогами до професійної майстерності педагогів і недостатнім рівнем їх кваліфікації. Усе це дозволяє говорити про те, що сьогодні потрібен учитель, який був би носієм накопичених культурою суспільних цінностей, володів би методами й прийомами психологічної діагностики, новими педагогічними технологіями, мистецтвом професійного спілкування й, найголовніше, умів зайняти діалогічну позицію, яка вимагала б переконливого обґрунтування викладеним ним положень. Тому установка на моделювання предметної діяльності, залучення до якої сприяє формуванню в дітей певних якостей проектування психологічних новоутворень, має стати, на наш погляд, важливою характеристикою особистості сучасного вчителя.

Розвиваючи ідеї вчених, британський педагог Р. Старрат переконливо доводить, що людина у своїй діяльності серед інших людей завжди реалізує два змісти: зміст для себе – це безпосередньо те, що людина хоче, те, що їй треба (заради чого й реалізується сама діяльність); зміст для інших має вигляд турботи про зумовленість, логічність власної поведінки в очах інших, у вигляді послідовності всім зрозумілих знаків (дій). Між цими двома змістами, за словами вченого, може виникнути конфлікт. Так, прагнучи реалізувати смисл для себе, людина часто виконує привселюдно дії, які, на її погляд, здаватимуться їм незрозумілими через те, що для них істинний смисл, заради якого ці дії й виконуються, виявляється неочевидним. У разі такого конфлікту первинна мета (зміст для себе) відступає на другий план і людина починає виконувати дії, які диктує ситуація взаємодії з іншими. Одним із найвагоміших факторів, які мотивують людину чинити дії проти себе, вчений називає групові норми – загальні правила поведінки, яких дотримуються члени тієї чи іншої групи. Р. Старрат справедливо вважає, що орієнтація на групові норми для школярів дуже приваблива й може відчутно коректувати їхню поведінку. Тому ефективним засобом зміни групової норми вчений вважає організацію значимої для дітей діяльності.

Спілкування людей, пов'язаних зовнішніми, поверховими, випадковими зв'язками спільного перебування в одному обмеженому просторі, Р. Старрат називає конвенційним (convection), коли сторони подають тексти, побудовані відповідно до нормативно кодифікованих правил, і тими «смыслами для інших», які вони в собі мають). Він указує на те, що «змісти для себе» ніби приховуються за фасадом поведінки індивідуальної діяльності. Таке спілкування Р. Старрат називає закритим, так як у ньому відбувається обмін культурно-інформаційними сигналами між індивідами зі взаємно відокремленими особистостями. Відкритим же спілкуванням як спілкуванням на рівні «змістів для себе» передбачає взаємне посвячення партнерів у реальні мотиви їх діяльності та є діалогічним. У той час, коли учасники конвенційного спілкування ніби «співприсутні» один при одному, учасники діалогічного спілкування сприяють один одному у розв'язанні проблеми, особистісно осмисленої для кожного з них [17]. Визначаючи такий тип міжособистісного спілкування як предметно-сфокусований, Р. Старрат вважає, що він лежить в основі будь-якої людської взаємодії, однак у чистому вигляді зустрічається дуже рідко.

Відповідно до позиції Р. Старрата, у людині від народження закладено прагнення повністю реалізувати себе, й вона наділена силами, необхідними для розвитку своїх можливостей. Однак, виховання й норми, установлені суспільством, примушують її забути про власні почуття й потреби і прийняти цінності, нав'язані іншими. У такій ситуації особистість розвивається зовсім не так, як хотілося би в ідеалі.

Розмірковування вчених-гуманістів дозволяють стверджувати, що особистість педагога формується в процесі ціле- та смислотворення. Педагог, який не «утворює» свою особистість, не може утворювати свою смислосудійність, розвивати діяльність і особистість дитини. Тому звернення педагога до власної особистості, розвитку, власної освіти ми розглядаємо як одну з умов смислотворення в спільній діяльності, умов проектування діалогічної взаємодії (Е. Левайн, Дж. Мур). Щоб визначити, чи здатен учитель «будувати» себе, він, на думку вчених, має опинитися в ситуації вибору, яка потребує від нього не простого викладу інформації, а людської реакції, людського ставлення. Тому саме ситуація самовизначення, вибору допомагає педагогу визначити, чи здатний він розвиватися в смислосудійності, бути вільним у своїх і рішеннях. Зафіксована ситуація виявлення сутності вільної людини (її психологічних характеристик, взаємовідносин з іншими) в діяльності, що породжує суть, у діалозі примушує нас розглянути цей аспект детальніше.

Викладене вище дозволяє дійти висновку про те, що тільки вільна, відповідальна за свої вчинки людина може бути здатна до діалогу та діалогічної взаємодії. Тільки пройшовши через іншого («розширивши свою територію»), через власні переживання, висловлювання, рефлексію власних думок, вона починає розуміти саму себе, свідомо підходить до своїх дій; здатна приймати рішення, робити вибір. Тому організаційну роль, функцію педагога в смислосудійності ми вбачаємо перш за все в умінні постійно пропонувати дітям різні форми вибору, показувати, що таке сам механізм вибору. Учитель мусить хотіти «розкривати» свій особистий досвід на уроці, для цього необхідна особлива педагогічна діяльність, коли педагог, маючи різноманітні можливості для вдосконалення умов і способів своїх взаємовідносин з учнями стає суб'єктом спілкування (опановує культурою свідомо вибудовувати свої взаємини й досягати успіху в них шляхом удосконалення своїх особистісних якостей і використовуваних ним операційних засобів впливу на свідомість і поведінку дітей). У цьому розумінні переконливими є висловлювання британського вченого Е. Толмі: «Учитель – це професія, а педагог – це певний тип свідомості» [16].

Доведено, що для використання прогресивних ідей і досвіду британських педагогів велике значення мають ідеї британського вченого М. Беднара, який розподіляє діалогічну взаємодію на ділову (formal) й міжособистісну (interpersonal). Для першої характерне спілкування, пов'язане з головною функцією освітньої системи: передачею дитині знань, умінь і навичок, необхідних для її соціалізації (суспільно-історичний досвід людей, а також знання). Освоюючи навколишній світ, учень прагне визначити своє місце серед інших людей. Для другої, міжособистісної, основне припадає на спілкування вчителя й учня, предметом якого виступають їхні стосун-

ки, їх власне ставлення до самих себе, уявлення про свій образ у очах партнера. Принципова відмінність міжособистісного спілкування від ділового полягає в тому, що предмет спілкування не здатний об'єктивно існувати в зовнішньому відносно учасників діалогу світі, а народжується тільки у взаємодії вчителя з учнями й поза ними існувати не може. У цьому полягає загальний підхід до використання прогресивних здобутків загальноосвітніх шкіл Великобританії.

З'ясовано, що в умовах модернізації освіти в Україні доцільно реалізовувати такі наукові ідеї британських учених: 1) будувати взаємодію на основі рівності партнерів, гармонізації інтересів, шанобливого ставлення суб'єктів взаємодії один до одного; 2) поєднувати діалогічні й монологічні моделі, надаючи пріоритет діалогічним; 3) спрямовувати взаємодію не лише на засвоєння знань, а і на розвиток особистості, розкриття кожним свого "Я"; 4) знати і розуміти вчителем учнів. До досвіду, який корисно запроваджувати у вітчизняних навчальних закладах, важливо віднести такі елементи методики організації діалогічної взаємодії: відкрита й вільна інтерпретація учнями змісту матеріалу, який пропонується вчителем; планування і реалізація міжособистісної й соціальної взаємодії "на рівних", формування й досягнення в процесі взаємодії співмислення і співтворчості вчителя й учнів; моделювання ситуацій взаємодії за допомогою знакових засобів і схем та ін.

До факторів, що гальмують розвиток взаємодії вчителя й учнів у загальноосвітніх школах Великобританії, можна віднести: нерозробленість єдиної методичної системи для вчителя й обов'язкових вимог до учнів у зв'язку з сильною децентралізацією і відсутністю єдиної концепції освіти; ізолюваність і недостатнє використання досвіду країн-лідерів світової освіти; переваги традицій над новаторством у педагогічному процесі навчальних закладів; недостатній зв'язок початкової і старшої загальноосвітньої школи.

До досвіду, який корисно запроваджувати у вітчизняних навчальних закладах важливо віднести такі елементи методики організації діалогічної взаємодії: відкрита й вільна інтерпретація учнями змісту матеріалу, який пропонується вчителем; планування і реалізація міжособистісної й соціальної взаємодії "на рівних", формування й досягнення в процесі взаємодії співмислення і співтворчості вчителя і учнів; моделювання ситуацій взаємодії за допомогою знакових засобів і схем та ін.

Список літератури

1. **Алексевич Г.Л.** Реформа освіти у Великобританії / Г. Л. Алексевич // Педагогіка і психологія. Вісник АПН України. – 1994. – №2. – С. 163-166.
2. **Бахтин М.М.** Естетика словесного творчства / М. М. Бахтин. – М. : Искусство, 1979. – 423 с.
3. **Бодалёв А.А.** Личность и общение / А. А. Бодалёв – М. : Педагогіка, 1983. – 271 с.
4. **Кузнецова О.Ю.** До питання про реформування педагогічної освіти у Великій Британії у 80–90-ті роки ХХ ст. / О. Ю. Кузнецова // Професійна підготовка педагогічних працівників : наук.-метод. зб. / Житомирський держ. пед. ун-т ім. Івана Франка. – К. ; Житомир, 2000. – С. 103–110.
5. **Кузнецова О.Ю.** Питання якості освіти у Великобританії 80–90-х років / О. Ю. Кузнецова // Педагогіка та психологія : зб. наук. пр. / Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 1998. – Вип. 7. – С. 188–191.
6. **Кузнецова О.Ю.** Розвиток теоретичних ідей і практики мовної освіти у Великій Британії : монографія / О. Ю. Кузнецова ; Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х. : Константа, 2002. – 236 с.
7. **Пуховська Л.П.** Професійна підготовка вчителів у Західній Європі: спільність і розбіжності. – К.: Вища школа, 1997. – 180 с.
8. **Сбруєва А.А.** Порівняльна педагогіка / А. А. Сбруєва // Навчальний посібник. - 2-ге вид., стер. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2004. – 320 с.
9. **Beard R. M.** Teaching and Learning in Secondary Education / R. M. Beard. – 3 rd edn. – Harmondsworth : Penguin, 1976. – P. 5–77.

10. **Bednar M.R.** Defining and applying idea technologies: A systemic, conceptual framework for teachers / M. R. Bednar, J. J. Sweeder // Education in the schools. – 2005. – №22(3/4). – P. 25–48.
11. **Carr W., Kemmis S.** Becoming critical. Education, knowledge and action research / W. Carr, S. Kemmis. – London : The Falmer Press, 1986. – 225 p.
12. **Diaz R.M.** The social origins of self-regulation / R. M. Diaz, C. J. Neal, M. Amaya-Williams // Cambridge University Press. – 1990. – P. 63–98.
13. **King L.H.** High and low achievers' perceptions and cooperative learning in two small-groups / L. H. King // The Elementary School Journal. – 1993. – № 93. –P. 399–416.
14. **Lambiotte J.G.** Manipulating cooperative scripts for teaching and learning / J. G. Lambiotte, D. F. Dansereau, A. M. O'Donnell // Journal of Educational Psychology. – 1987. – № 79. – P. 424–430.
15. **Levine A.** Educating schools leaders. The Education Schools project. Communicative system during the lesson / A. Levine // London : Cassell. – 1991. –114 p.
16. **Moore M.G., Tolmea A.** Education: System view / M. G. Moore, G. Kearsley. – Wadsworth, 1996. – 85 p.
17. **Starrat R.J.** The dialogue of scholarship / R. J. Starrat, D. Stenton // Educational Administration Quarterly. – 2004. – № 40(2). – P. 259–267.

И.Г. Романко

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ КОММУНИКАТИВНОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ УЧИТЕЛЯ И УЧЕНИКОВ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ ВЕЛИКОБРИТАНИИ

Проанализированы современные тенденции развития коммуникативного взаимодействия учителя и учеников в общеобразовательных учебных заведениях Великобритании, на основе чего достигнуто решение научного задания, которое заключается в теоретическом обосновании педагогических основ диалогического взаимодействия, в выявлении прогрессивных достижений общеобразовательных учебных заведений Великобритании для использования их в современных условиях модернизации отечественного образования. Полученные, в процессе исследования результаты позволяют сделать выводы, которые имеют теоретическое и практическое значение.

Ключевые слова: коммуникативное взаимодействие, учитель, ученики, образование, Великобритания.

I. Romanko

CURRENT TRENDS OF THE COMMUNICATIVE INTERACTION BETWEEN TEACHER AND PUPILS IN SECONDARY SCHOOLS OF GREAT BRITAIN

The current trends of the communicative interaction between teacher and pupils in secondary schools of Great Britain have analyzed. The way to cope with scientific tasks based on theoretical grounds of dialog interaction is introduced. Progressive achievements of secondary schools of Great Britain which can be applied at Ukrainian education are highlighted. During the study obtained results lead to conclusions that have theoretical and practical significance.

Key words: communicative interaction, teacher, pupils, education, Great Britain.